

Fredagen den 5 december

kl. 15.00

Fredagen den
5 december 1975

*Om sammansätt-
ningen av Sveriges
turistråd*

Förhandlingarna leddes av herr förste vice talmannen.

§ 1 Justerades protokollet för den 27 november.

§ 2 Upplästes följande till kammaren inkomna skrivelse:

Till riksdagens kammare

Jag önskar av personliga skäl bli befriad från riksdagsmannauppdraget fr. o. m. den 10 januari 1976 och samtidigt från ledamotskap i utrikesnämnden, riksdagens krigsdelegation och Nordiska rådet.

Stockholm den 5 december 1975

Gunnar Helén

Denna framställning bifölls av kammaren.

§ 3 Om sammansättningen av Sveriges turistråd

Herr handelsministern LIDBOM erhöll ordet för att besvara herr *Wennerfors* (m) den 27 november anmälda fråga, 1975/76:136, och anförde:

Herr talman! Herr *Wennerfors* har frågat mig, varför inga kvinnor har utsetts till ledamöter i Sveriges turistråd.

Jag vill svara herr *Wennerfors*, att jag beklagar att inga kvinnor finns på ordinarie ledamotsplatser i Sveriges turistråds styrelse. Vid förordnandet av ledamöter och suppleanter i styrelsen har regeringen följt de förslag som lämnats av de organisationer och företag som skall vara företrädda i styrelsen. Staten disponerar två ordinarie platser i styrelsen. Vid besättning av dessa har regeringen måst beakta särskilda skäl. Sveriges turistråd övertar på nyåret Svenska turisttrafikförbundets personal och verksamhet. Regeringen har velat förvissa sig om kontinuitet mellan förbundets styrelse och turistrådets. Ordföranden och vice ordföranden i Svenska turisttrafikförbundet placerades därför som ledamöter i Sveriges turistråd.

För fullständighetens skull vill jag upplysa att bland ersättarna för styrelseledamöter finns tre kvinnor. Båda de statliga suppleantplatserna är besatta med kvinnor.

Fredagen den
5 december 1975

*Om sammansätt-
ningen av Sveriges
turistråd*

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet för svaret.

I riksdagen, i en kommunal nämnd eller styrelse eller i en utredning skall det vara lika antal kvinnor resp. män, kan man då och då få höra debattörer utropa. Jag delar inte den meningen. Jag tycker att det skall vara de mest kvalificerade som skall utses.

För ett år sedan, den 12 december 1974, hade jag ett replikskifte med statsministern om jämställdhetsdelegationen och dess sammansättning. I den delegationen dominerade det kvinnliga inslaget. Herr Palme sade då att han verkar starkt för att det i de statliga utredningarna skall vara minst en kvinna med. Den manliga exklusiviteten måste aktivt motverkas, sade han. Jag hade då nöjet att få påpeka att den övergripande principen borde vara att minst en kvinna resp. man skall vara med i styrelser och utredningar. Och jag förstod att jag fick medhåll på den punkten av herr statsministern. Men herr Palme sade också, vilket jag tyckte var viktigt, att även han utgick från att det skulle vara den mest kvalificerade personen som kom i fråga. Detta skulle vara utgångspunkten.

Men den här principen följer inte herr Palmes regeringskolleger. De 18 personerna i Sveriges turistråd är alla manliga. Det finns några kvinnor på suppleantplats. Jag är övertygad om att det finns åtskilliga kvinnor i landet, i partierna, Kommunförbundet, Landstingsförbundet, LO, TCO, SACO/SR och KF, som skulle vara väl kvalificerade för de här uppgifterna. I KF t. ex., där 70–80 % av de anställda är kvinnor, borde det väl finnas någon som skulle vara kvalificerad att sitta i detta turistråd.

Nu säger herr statsrådet att ni godtagit de förslag som lämnats in. Jag kan ha förståelse för att detta kan ha varit besvärligt, men jag tycker ändå att ni borde gjort vad som står i direktiven till jämställdhetsdelegationen, nämligen att man skall stimulera företag, organisationer och förslagsställare att komma med allsidiga förslag. Jag uppskattar emellertid, det vill jag säga till sist, att statsrådet beklagar att det har blivit på det här sättet.

Slutligen en fråga: anser herr statsrådet att turistrådet till dess man kan rätta till den här sammansättningen 1978, kan arbeta med adjungerade ledamöter eller referensgrupper, så att det kan få nytta av alla de duktiga och välkvalificerade kvinnor som finns?

Herr handelsministern LIDBOM:

Herr talman! Det framgår redan av det svar som jag lämnat att vi tycker att det är en tråkig situation att vi har fått ett turistråd där samtliga ordinarie platser är besatta med män. När herr Wennerfors talar om att vi borde stimulera de organisationer som föreslår kandidater till de här posterna att föra fram namnförslag på kvinnor har jag rätt stor förståelse för den synpunkten. Jag vill också i det sammanhanget peka på att delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor har kommit fram med en idé, nämligen att man tämligen regelmässigt i sådana här si-

tuationer – när det gäller att rekrytera till en styrelse eller utredning – borde begära alternativa förslag från de organisationer som skall bli representerade, så att man var förvissad om att alltid få förslag också på kvinnor från varje förslagsställare. Det är en tanke som jag ser positivt på, och regeringen kommer att pröva den i en positiv anda.

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! Jag noterar det senaste inlägget från herr statsrådet med tillfredsställelse. Vidare skulle kanske statsrådet och jag kunna ena oss om att uppmana de jämställdhetsintresserade i Organisationsverige att skärpa sig. Här gäller det att vara uppmärksam, så att vi får en snar ändring till stånd.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om arbetsbyte för tjänstemän i statlig och kommunal förvaltning

Herr statsrådet FELDT erhöll ordet för att besvara herr *Hermanssons* (vpk) den 6 november anmälda interpellation, 1975/76:51, till herr statsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Hermansson har frågat statsministern dels hur regeringen ser på det av författaren Sven Lindqvist framförda förslaget om återkommande arbetsbyte för tjänstemän i statlig och kommunal förvaltning, dels vilka initiativ regeringen avser att ta för att förslaget om arbetsbyte skall kunna börja genomföras.

Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Tanken bakom krav på arbetsbyte är såvitt jag förstår bl. a. att få bort de klyftor av olika slag som finns mellan individer och grupper i vårt samhälle. Vidare avses arbetsbyte leda till att beslutsfattarna blir bättre rustade att fatta beslut, som överensstämmer med medborgarnas intressen och behov.

Frågan gäller i grunden hur vi skall skapa ett samhälle med på likställd grund samverkande människor.

För att åstadkomma en sådan ordning krävs insatser på så gott som alla samhällsområden. Jag avser inte att redovisa alla de reformer som genomförts och planeras och som bidrar till ett mer demokratiskt och bättre fungerande samhälle. Jag vill dock beröra ett par områden som regeringen fäster stor vikt vid.

Av avgörande betydelse är att människor ges möjlighet att påverka förhållanden som rör dem. Strävan måste vara att frigöra medborgarna från beroende av varje slags maktgrupp utanför deras kontroll. En viktig del av detta arbete kan sammanfattas i begreppet förnyelse av arbetslivet, där åtgärder för att tillförsäkra löntagarna ett reellt inflytande är det centrala.

Nr 36

**Fredagen den
5 december 1975**

*Om arbetsbyte för
tjänstemän i statlig
och kommunal
förvaltning*

*Om arbetsbyte för
tjänstemän i statlig
och kommunal
förvaltning*

En demokratisering av arbetslivet kommer att förändra relationerna också i samhället som helhet. Inom den offentliga sektorn bör det positivt påverka förvaltningens sätt att fungera gentemot medborgarna.

Jag vill också nämna det omfattande arbete som pågår att utveckla och fördjupa medborgarinflytandet över den kommunala verksamheten. Syftet är att ge fler medborgare möjlighet att påverka och direkt delta i besluten om de gemensamma angelägenheterna. Olika vägar prövas. En är att knyta förtroendevalda till kommunala institutioner.

Man bör heller inte glömma de politiska partiernas och de förtroendevaldas uppgift och ansvar. Insatser krävs för att förbättra möjligheterna till barnpassning, ledighet från arbetet och ersättning för förlorad arbetsförtjänst etc. Syftet är att förbättra de förtroendevaldas möjligheter till fördjupat engagemang i samhällsarbetet och att ge nya grupper möjlighet att engagera sig.

Det är i första hand genom att på detta sätt fördjupa och bredda demokratin som vi kan skapa garantier för att de beslut som fattas svarar mot medborgarnas behov och krav. Det är också en förutsättning för att bryta ned de ekonomiska, sociala och kulturella klyftor som fortfarande lever kvar mellan olika grupper i samhället.

När det gäller värdet av erfarenhet från arbetslivet och framför allt erfarenhet från praktiskt arbete, så delar jag i stort herr Hermanssons uppfattning. Jag vill erinra om det arbete som sedan lång tid tillbaka pågår inom utbildningssektorn och som bl. a. syftar till att minska klyftorna mellan arbetsliv och skola och mellan praktiskt och teoretiskt arbete. Arbetslivserfarenhet har sålunda getts en alltmer framskjuten plats inom utbildningen.

Dessa strävanden inom utbildningssektorn kommer naturligtvis att fortsätta.

Mot den bakgrund jag här gett förefaller ett arbetsbyte av det slag och enligt den modell herr Hermansson förespråkar vara av mer begränsad betydelse.

För vissa av de syften vi vill uppnå kan ett sådant arbetsbyte vara av värde. Vi bör därför se positivt på anställda, som på detta sätt vill öka sitt kunnande och sina erfarenheter. Det bör också uppmuntras och underlättas.

Inom den sektor där staten är arbetsgivare kan det exempelvis ske genom att yrkeserfarenhet ges en större tyngd i merithänseende. Inom finansdepartementet undersöks f. n. hur detta skall kunna föras ut i det praktiska personalarbetet. I konsekvens med vad jag nu sagt är jag också positivt inställd till att tjänstledighet medges för att i utbildningssyfte bedriva annat arbete.

Vi bör dock vara medvetna om att tills vi lyckats förändra de mera grundläggande förhållandena i samhället, bl. a. i fråga om skillnader när det gäller lön och anställnings- och arbetsförhållanden i övrigt, kommer

detta att utgöra ett hinder för återkommande arbetsbyte av sådan omfattning att det får mer betydande effekter av det slag som tycks förespegla herr Hermansson. Jag vill också erinra om att varje form av mer systematiskt arbetsbyte förutsätter överenskommelser med de anställdas fackliga organisationer.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Jag tackar för svaret på interpellationen och för det intresse statsrådet Feldt visat för den fråga jag tagit upp med utgångspunkt i Sven Lindqvists bok. Självfallet finns det svårigheter att med nuvarande samhällsorganisation genomföra ett sådant regelbundet återkommande arbetsbyte som denne talar om. Ännu svårare är det att upphäva arbetsdelningen och skapa möjligheter för varje människa att fritt utveckla alla sina inneboende färdigheter.

Herr Feldt pekar i sitt svar på dessa hinder i form av "de mera grundläggande förhållandena i samhället, bl. a. i fråga om skillnader när det gäller lön och anställnings- och arbetsförhållanden i övrigt". Jag skulle vilja beteckna dessa hinder som hela den kapitalistiska maktstrukturen, vilken bygger på den privata äganderätten till de avgörande produktionsmedlen. Först när samhället blivit herre över samtliga produktionsmedel för att planmässigt använda dem för samhällets bästa finns förutsättningarna för att avskaffa arbetsdelningen.

Detta betraktelsesätt betyder självfallet att jag också anser att det arbetsbyte för tjänstemän i statlig och kommunal förvaltning som omedelbart kan komma i fråga är av begränsad betydelse. Jag delar sålunda inte den uppfattning som kom till uttryck nyligen i en recension av Sven Lindqvists bok i en ledande socialdemokratisk tidning, nämligen att sådant arbetsbyte är den enda garantin mot växande eller bibehållna klassklyftor. För att avskaffa klassklyftorna, dvs. samhällsklasserna, lär åtgärder av betydligt vidare omfattning vara nödvändiga.

När man konstaterat detta är det emellertid viktigt att skilja mellan reella hinder i den nuvarande samhällsstrukturen för ett arbetsbyte och sådana hinder som kan bestå i berörda byråkraters egoism, bekvämlighet eller brist på fantasi. Jag anser också att just påvisandet av de hinder av olika slag som föreligger för ett arbetsbyte, arbetsrotation, avskaffande av arbetsdelningen, genomförande av ett system där alla människor kan utveckla sina färdigheter, är ett led i den nödvändiga ideologiska kamp som måste föras som en del i den socialistiska arbetarrörelsens strävan att avskaffa det kapitalistiska klassamhället och bygga ett socialistiskt samhälle. Den debatt som Sven Lindqvists bok *Arbetsbyte* aktualiserat är därför värdefull om den förs på ett riktigt sätt.

Herr talman! Det kan låta som en ropandes röst i öknen om man i detta ödsliga landskap där några få människor är församlade – jag är emellertid glad över intresset på läktaren – återoppar de stora historiska perspektiv i vilka marxismens klassiska gestalter ställt in frågan om arbetsdelningen och dess upphävande. Inom parentes vill jag uttala den

Nr 36

Fredagen den
5 december 1975

*Om arbetsbyte för
tjänstemän i statlig
och kommunal
förvaltning*

*Om arbetsbyte för
tjänstemän i statlig
och kommunal
förvaltning*

måhända något optimistiska förhoppningen att riksdagens ledamöter använder denna lediga dag för ett berikande praktiskt arbete. Arbetsdelningen har givetvis spelat en viktig historisk roll för produktivkrafterna och samhällenas utveckling. I sin bok *Anti-Dühring* pekar Friedrich Engels på de samtidiga negativa följderna:

”I det arbetet delas, delas också människan. För utbildningen i en enda verksamhetsgren offras alla övriga kroppsliga och andliga kvalifikationer. Människan förtvinar i samma mån som arbetsdelningen utvecklas och når sin höjdpunkt i manufakturen. Manufakturen uppdelar hantverket i dess enskilda deloperationer och fördelar dem på var sin särskilda arbetare som sedan får dess utförande till livsuppgift och fjättrar så arbetaren för hela hans livstid vid en bestämd delfunktion och ett bestämt verktyg. --- Och inte endast arbetaren utan även de klasser som direkt eller indirekt utsuger arbetaren förslavas genom arbetsdelningen under det verktyg varmed de utövar sin verksamhet. Den själlöse borgaren blir slav under sitt kapital och sin egen profithunger, juristen under sina förbenade rättsföreställningar, vilka behärskar honom som en självständig makt, de s. k. bildade stånden över huvud taget under sina skiftande fackfördomar och ensidigheter, under sin egen kroppsliga och andliga närsynthet. De förtvinar under en uppfostran som inriktas på en enda specialitet och under ett livslångt fjättrande vid denna specialitet – även i sådana fall där specialiteten inte är något annat än rena dagdriveriet.”

Arbetsdelningen såsom vi möter den är ett led i klassamhällets uppbyggnad. Redan socialistiska utopister som Fourier och Owen såg det som ett avgörande inslag i sina idealsamhällen att människan skulle kunna utvecklas universellt genom universell praktisk verksamhet och att arbetet skulle återfå sin genom delningen förlorade stimulerande dragningskraft, framför allt tack vare omväxlingen själv. Den unge Karl Marx talade om ett samhälle som ”gör det möjligt för mig att göra det ena i dag, det andra i morgon, jaga på morgonen, fiska på eftermiddagen, sköta kreatur på kvällen och kritisera efter kvällsmaten, allt efter vad jag vill, utan att jag för den skull någonsin blir jägare, fiskare, bonde eller kritiker”.

Friedrich Engels, som hade erfarenhet av inuutriell verksamhet, beskrev hur ”det en gång inte kommer att finnas några professionella grovarbetare eller arkitekter och att den man som under en halvtimme ger anvisningar i sin egenskap av arkitekt också får skjuta skottkärran en stund tills hans verksamhet som arkitekt åter tas i anspråk”. Han gav också en mera allmän formel för vad som måste komma i stället för arbetsdelningen:

”I dess ställe måste det komma en organisation där ingen enskild individ kan vältra över sin andel av det produktiva arbetet, denna naturliga förutsättning för den mänskliga existensen, på andra, där det produktiva arbetet i stället för ett medel till förslavande blir ett medel för människornas befrielse genom att ge varje individ tillfälle att utbilda och

utöva alla sina kroppsliga och andliga färdigheter i alla riktningar och där arbetet på angivet sätt förvandlas från en börda till en glädjekälla.”

”Detta är i dag inte längre någon fantasi, en from önskan”, fortsätter Engels – detta var redan 1878. ”Redan på produktivkrafternas nuvarande utvecklingsstadium kan arbetstiden, under förutsättning av allas deltagande i produktionen, reduceras till ett relativt minimum. Det räcker med den stegring i produktionen som måste bli en följd av att dessa krafter övergår i samhällets ägo, att de ur det kapitalistiska produktions-sättet uppkommande hindren och störningarna undanröjes och att slöseriet med produkter och produktionsmedel övervinnes.”

Herr talman! Det perspektivet är viktigt att hålla i minnet också i tider av inflation, hotande massarbetslöshet och varnande långtidsutredningar. Det är nyttigt att ha också som bakgrund för en diskussion om vilka konkreta åtgärder för arbetsbyte och för varvade arbetsuppgifter som omedelbart borde kunna vidtagas. Herr Feldt har i sitt svar tagit upp detta i en positiv anda, och det är tillfredsställande. Samtidigt finns det ingen anledning att dölja de konkreta problem som måste lösas.

Inom utbildningssektorn borde avgörande åtgärder kunna vidtagas. Vårt parti har länge talat för en varvad utbildning på alla stadier av utbildningen – en period studier, en period praktiskt arbete i omväxling. Rätt till studier skall finnas även senare under livet, och varje löntagare skall garanteras av arbetsköparen betald ledighet för studier. Liknande krav har framförts av LO i rapporten Ny vuxenutbildning – ny skola, där man förordar ett system där både ungdom och vuxna växlar mellan perioder av studier och perioder av arbete.

När det gäller statliga och kommunala anställningar – det är ju det område där det är lättast att ingripa – bör erfarenhet av praktiskt arbete ge högt meritvärde i anställnings- och befordringsfrågor. Tjänstledighet bör medges för att bedriva praktiskt arbete. Herr Feldt uttalar sig positivt på bägge dessa punkter, och jag hoppas att vad han säger inte bara gäller finansdepartementet, utan att det kan få en allmän tillämpning.

Det borde heller inte finnas något hinder för att gå vidare och göra erfarenhet av praktiskt arbete obligatorisk för anställning på och befordran till vissa poster. Exempel som nämnts i debatten är domaren, som borde känna till de anstalter dit han skickar folk för intagning, diplomaten, som väl borde känna det samhälle han skall representera, läraren, som borde ha grundlig erfarenhet av den sociala verklighet han skall undervisa om. Exemplen kan mångfaldigas.

Inte heller målsättningen att göra återkommande erfarenhet av praktiskt arbete till ett normalt inslag i statlig och kommunal tjänst borde, tycker jag, vara omöjlig att realisera under de närmaste åren. De praktiska problemen om löneförmåner, om infogande i de fackliga kollektiven osv. borde inte vara omöjliga att lösa.

Det är viktigt att inte krympa det hela till en fråga om återkommande utbildning för det nuvarande etablissemetet. Det helt avgörande är ju hur de många människor som tvingas gå hela livet i ett enformigt och

*Om arbetsbyte för
tjänstemän i statlig
och kommunal
förvaltning*

invalidiserande arbete skall få möjlighet att utbilda och utöva alla sina kroppsliga och andliga färdigheter i alla riktningar. Det avgörande är hur de många som nu i stor utsträckning saknar inflytande och makt skall kunna erövra bestämmanderätten över sina egna villkor och över hela samhällsutvecklingen. Lönarbetarmakt i företagen, utvecklad folk-makt i samhället är där både metoder och mål. I kampen för dessa mål-sättningar är det viktigt att feja undan sådana fördomar som t. ex. att arbetare, lägre tjänstemän och husmödrar inte skulle vara kompetenta att sköta de uppgifter och maktbefogenheter som nuvarande hierarkier bevarar och slår vakt om. Ett grundläggande syfte med hela tanken på arbetsbyten måste självfallet vara att bidra till att bryta ner hierarkier och mandarinvälden, inte att bevara dem genom att göra deras utövare skickligare.

Herr statsrådet FELDT:

Herr talman! I långa stycken kunde jag med stort intresse och faktiskt också med stor sympati följa herr Hermanssons anförande. Som den pragmatiker han egentligen är uppehöll han sig i stor utsträckning vid frågan om hur vi med praktiska insatser skall skapa ett samhälle som mer präglas av jämlikhet och rättvisa och kanske också broderskap än det vi lever i i dag.

Men herr Hermansson är också kommunist och marxist, och det gör att han – i och för sig på ett skickligt sätt – för in frågan om äganderätten till produktionsmedlen i den här diskussionen. Då måste jag i all stillsamhet invända att jag tror att herr Hermansson – som vanligt, tyvärr – överdriver samhällsägandets möjligheter att skapa det där samhället som vi kanske båda två drömmer om.

Det finns ju en rad socialistiska samhällen – socialistiska i den meningen att staten är den ende ägaren till produktionsmedlen – som är tragiska exempel på klassamhällen med hård konkurrensanda, premiering av framgång, förakt för de mindre framgångsrika och de mindre lyckade. Det tar sig klara uttryck också i hur man belönar människorna och hur stelt, hårt och auktoritärt de samhällena fungerar.

Detta säger i och för sig ingenting om marxismen som samhällsteori, men det säger någonting annat, nämligen att det är värderingarna, mentaliteten, idéerna hos människorna, hos alla människor, som måste förändras. Vi socialdemokrater tror att sådana saker som gemenskap, solidaritet, ett rejält dagsverke och kanske t. o. m. det som kallas människokärlek måste värderas högre än framgångar i konkurrensen, prestige och status på samhällsstegen. Jag beskrev hur vi just för att kunna förändra inställningen till dessa ting hos människorna på snart sagt alla samhällsområden försöker föra in demokratis idéer, försöker motverka konkurrenstänkandet och prestigetänkandet, försöker skapa den gemenskap som jag tror är förutsättningen för att alla människor skall ha chansen att utveckla alla sina egenskaper.

Marxismen har en i min mening alltför ensidig inriktning på formerna

för ägandet av de s. k. produktionsmedlen. Det kan vara farligt därför att det ger de svaga förhoppningar, som måhända visar sig vara grundlösa, och skrämmer de starka – vilket kanske är lika grundlöst.

Nr 36

Fredagen den
5 december 1975

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! När det gäller att diskutera betydelsen av värderingar som solidaritet, gemenskap och ett hederligt arbete i jämförelse med status på samhällsstegen, tror jag inte att vi skall behöva möta varandra som antagonister här i kammaren. Om herr Feldt vill understryka de värderingarnas betydelse så är jag helt enig med honom. Men jag vill erinra om att vi har mycket långt kvar i vårt samhälle innan status-tänkandet har avskaffats och innan dessa värderingar, som från början har varit den socialistiska arbetarrörelsens, har genomförts i samhället som helhet.

*Om arbetsbyte för
tjänstemän i statlig
och kommunal
förvaltning*

Det är alldeles självklart att värderingarna och mentaliteten hos alla människor måste förändras. Men det är nödvändigt att förstå – och jag tror att herr Feldt håller med mig om det – att detta är en dubbelsidig, dialektisk process, där det gäller att dels arbeta på det ideologiska fältet, dels arbeta på den praktiska förändringen av samhället, vilket i sin tur leder till att andra ideologiska värderingar slår igenom och blir de dominerande.

Jag skall inte ta upp en lång dispyt om vilken betydelse äganderätten till produktionsmedlen har. I det parti som herr Feldt representerar har man ju från början fäst mycket stor vikt vid äganderätten till produktionsmedlen. Jag skall inte försöka beskriva den programmatiska utvecklingen eller – om man så får kalla den – avvecklingen inom det socialdemokratiska partiet, där man undan för undan har avlägsnat sig från den bärande tankegången. Ett faktum är ju att man har gjort det, och det är också därför som herr Feldt här ville ta upp en polemik mot mig och menar att jag skulle överdriva betydelsen av äganderätten till produktionsmedlen. Jag tror emellertid att den är grundläggande.

Det är alldeles riktigt som herr Feldt har påpekat, att samhällets övertagande av äganderätten till produktionsmedlen inte automatiskt leder till att arbetarrörelsens gamla värderingar slår igenom i hela samhällslivet. Det finns socialistiska samhällen i dag med mycket starka inslag av hierarki och auktoritärt tänkande, som enligt min mening står i motsatsställning till den socialistiska arbetarrörelsens grundvärderingar. Men jag tror att det skulle vara fel att säga att detta beror på att man har gemensam äganderätt till produktionsmedlen.

I Sverige å andra sidan har vi inte genomfört gemensam äganderätt till produktionsmedlen. Produktionsmedlen ägs i huvudsak av privata kapitalägare, stora aktiebolag, stora svenska trustar och stora internationella trustar. Vi har inte heller här kunnat genomföra arbetarrörelsens gamla värderingar på alla områden av samhällslivet. Det beror enligt min mening just på det förhållandet att den privata äganderätten till produktionsmedlen fortfarande tillåts spela en så dominerande roll och

Fredagen den
5 december 1975

*Om arbetsbyte för
tjänstemän i statlig
och kommunal
förvaltning*

att samhällsarbetet och den ekonomiska politiken i så väsentlig utsträckning bygger på denna grundval.

Jag tror alltså att det skulle vara fel om man drog den slutsatsen av de förhållanden som råder i vissa samhällen med allmän – samhällelig – äganderätt till produktionsmedlen, att denna fråga skulle vara av underordnad betydelse. Och faktiskt har man inte i något enda samhälle, där den privata äganderätten till de dominerande produktionsmedlen är kvar, kunnat förverkliga ens sådana viktiga målsättningar på den ekonomiska politikens område som att upprätthålla full sysselsättning, att garantera ett varaktigt meningsfullt arbete åt alla människor eller att förhindra uppkomsten av en stark inflation. Ännu mindre har man kunnat genomföra arbetarrörelsens grundläggande värderingar om solidaritet och gemenskap.

Så långt om det som herr Feldt anförde. Nu var det väl inte meningen att vi framför allt skulle diskutera förhållandena i andra länder. Annars kunde man ju erinra om hur i en del socialistiska länder just den här tanken på arbetsbyte har slagit igenom. Man kunde erinra både om Folkrepubliken Kina och om Cuba.

Cuba är intressant framför allt ur den synpunkten att man där på ett mycket genomgripande sätt har just tillämpat det som Landsorganisationen och vårt parti länge krävt, nämligen en varvad utbildning, i vilken man från första början förenar teoretiska studier med praktiskt arbete. Jag har själv under besök på Cuba kunnat iaktta hur man redan i småskolans första klasser försökt att systematiskt på det sättet förena teori med praktik. Jag tror att det är ett oerhört intressant experiment som vi har all anledning att studera och som jag hoppas också kommer att efterföljas, eftersom en så stark organisation som Landsorganisationen är förespråkare för det i vårt land.

I Kina har vi kunnat studera hur man, under andra historiska former än dem vi upplevt i vårt samhälle och som vi känner till, i stor skala försökt använda arbetsbyte som ett medel just att bryta ned hierarkier, mandarinvælde och ett på dessa företeelser grundat tänkande.

Det finns alltså åskådningsmaterial som vi mycket väl kunde dra in i debatten från andra länder. Nu tror jag emellertid det väsentliga är att studera möjligheten att i Sverige just nu komma någon bit på vägen till ett arbetsbyte, exempelvis i de former som Sven Lindqvist har tagit upp och pläderat för i sin bok. Jag har redan uttalat min tillfredsställelse över att statsrådet Feldt ställt sig positiv till några av de förslag som jag förmedlade i min interpellation och som ju bygger på tankegångar i Sven Lindqvists bok. Jag skulle emellertid vara tacksam om statsrådet ville svara på min fråga huruvida det han här sagt om ny praxis i finansdepartementet också kan tas som en antydning om att man i den statliga förvaltningen i övrigt ämnar pröva samma praktik som jag tycker skulle vara föredömlig.

Herr statsrådet FELDT:

Herr talman! Jag vill svara herr Hermansson på hans fråga, att det gäller ingen speciell praxis isolerad till finansdepartementet, utan vad vi undersöker är om vi över hela det statliga området skall kunna ge yrkeserfarenhet en större tyngd i meritvärdering vid nyanställningar, förflyttningar och befordringar. Det är alltså ingenting som är begränsat till finansdepartementets område, men det är inom finansdepartementet som ansvaret för personalarbetet ligger.

Genom att ta upp en ideologisk del av herr Hermanssons anförande kanske jag, herr talman, har fört den här debatten något vilse. Jag tror dock inte att vi är så långt ifrån den huvudväg som diskussionen gäller. Men låt mig bara förklara varför jag tog upp just frågan om det samhälleliga övertagandet av äganderätten till produktionsmedlen och gjorde vissa invändningar.

Det avgörande var inte referensen till vissa socialistiska samhällen utan helt enkelt att jag tror att både herr Hermansson och jag är helt övertygade om att enbart äganderättsförändringarna inte löser alla problem. För vår del – och jag talar då för den svenska socialdemokratin – är vi förvisso av den uppfattningen att förändringar i äganderätten har mycket stor betydelse för hur vårt samhälle fungerar.

Jag skall här inte gå in på den historiska utveckling som lett fram till vår nuvarande inställning, där vi ser samhällsägandet bara som ett medel bland många andra. Jag vill bara säga att när jag reagerade mot en del av herr Hermanssons anförande, så gjorde jag det därför att man alltför ofta, när man tar upp praktiska frågor, från människor med socialistisk inställning möts av påståendet att systemet i grunden måste förändras. Med det menas då att förändringen skall ske genom samhällets övertagande av allt ägande. Men det talet får då två reaktioner som effekt. Den ena är en känsla av djupgående pessimism. Det lönar sig inte att ta itu med de praktiska problemen; vi måste vänta på den stora, grundläggande förändringen. Den andra reaktionen är snarare en eufori, grundad på tron att bara vi kan genomföra denna förändring, så har vi i ett slag löst alla problem.

Nu är emellertid herr Hermansson inte den typen av kommunist. Han argumenterar mycket sällan på det sättet. Men detta inslag fanns ändå med i hans anförande. Och jag har väldigt ofta fått föra diskussioner med hans meningsfränder – och för all del även med andra – just från den utgångspunkten. Därför tyckte jag att jag i detta sammanhang, då det ändå gäller de grundläggande värderingarna och förhållandena mellan människor, borde säga vad jag anført, även om det kanske utvidgar debatten en aning överraskande för åhörarna.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Jag skall bara helt kort beröra min inställning och inställningen i det parti som jag representerar när det gäller frågan om samhällsägandet.

Fredagen den
5 december 1975

*Om arbetsbyte för
tjänstemän i statlig
och kommunal
förvaltning*

Vi hävdar fortfarande att förutsättningen för att man skall kunna lösa grundläggande problem – exempelvis hur man skall kunna skapa varaktig full sysselsättning, helt komma till rätta med inflationen och skapa en grundval för verklig lönearbetarmakt i företagen, är att samhället övertar de avgörande produktionsmedlen, dvs. de stora företagen, bankerna osv. Inte heller vi anser att enbart samhällsägande är tillräckligt, men vi tror som sagt att det är en nödvändig förutsättning. Samhällsägandet måste alltid kombineras med lönearbetarmakt i företagen. Man måste hela tiden föra en mycket hård kamp för att förhindra uppkomsten av byråkratiska förhållanden som står i vägen för ett förverkligande av arbetarrörelsens grundläggande värderingar om solidaritet, gemenskap, frihet och broderskap.

Man kan naturligtvis reagera på olika sätt inför en långtgående kritik av det nuvarande ekonomiska systemet och dess följder. I motsats till herr Feldt har jag den erfarenheten att insikten om nödvändigheten av en grundläggande förändring av samhällssystemet och de stora möjligheter som en förändring skulle kunna skapa för människornas liv – något som jag försökte belysa med citatet från Friedrich Engels – inte leder till pessimism utan tvärtom till optimism.

Herr TURESSON (m):

Herr talman! Jag skall inte förlänga den teoretiska, ideologiska delen av denna debatt.

Beträffande den sakfråga som interpellationen gäller vill jag emellertid säga att jag tror, liksom interpellanten och statsrådet Feldt, på nyttan av att människor skaffar sig erfarenhet av andra verksamhetsområden än det egna. Det kan bidra till att öka förståelsen för medmänniskornas villkor, för deras motiveringar och deras önskemål. Men – det lönar sig naturligtvis inte mycket att säga detta inför denna tomma kammare – jag tror också att det skulle vara särskilt nyttigt och dessutom klädsamt om vi som arbetar i det här huset inbegrep oss själva i det där resonemanget.

Vi arbetar här i alldeles speciella former och i en rätt artificiell miljö men med för medborgarna i landet utomordentligt viktiga uppgifter. Därför tror jag att det skulle vara nyttigt om vi då och då kom ifrån denna artificella miljö och varvade vår utbildning just som riksdagsledamöter. Några av oss har fått pröva på en sådan varvning. Jag tillhör dem. Även om det kan kännas förargligt och smärtsamt att vid ett val förlora sin plats i kammaren är det – det vill jag entydigt vittna om – utomordentligt nyttigt att få vara utanför det här huset och dess arbete ett par år och se hur samhället fungerar från en annan utsiktspunkt än riksdagsmannens, som också den förmedlar en något artificiell och glättad bild av samhället.

Jag vet att det är svårt att realisera en sådan varvning. Ytterst få vill väl ställa sin plats till förfogande för att gå ut i ett normalt arbetsliv och därmed riskera att inte komma tillbaka hit. Men jag säger som herr

Hermansson: Med litet god vilja borde det inte vara omöjligt att ordna ett slags varvning av riksdagsledamöternas utbildning.

Det kanske också skulle vara nyttigt för kanslihusets tjänstemän att då och då komma ut i förvaltningen, i produktivt arbete på andra områden än där de sitter och har suttit i årtionden. Detta kanske gäller inte minst statsråden. Särskilt nyttigt skulle det kunna vara för statsråden efter ett mycket långt regeringsinnehav.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Jag kan instämma med herr Turesson i hans synpunkt att arbetsbyte borde vara förmånligt även för riksdagsledamöter. Nu är det väl tänkbart att detta skulle kunna komma till stånd på annat och mera frivilligt sätt än genom att vederbörande blir utslagen vid val. Man kan ju avsäga sig och återkomma efter en viss period. Jag hoppas att herr Turesson inte uteslöt den möjligheten. Det skulle säkert vara nyttigt med ett arbetsbyte.

Över huvud taget tror jag det skulle vara nyttigt om man i det svenska samhället kunde tillämpa sådana principer att förtroendevalda, både riksdagsledamöter och – vågar jag säga det – partiledare, inte sitter alltför länge på de uppdrag som de en gång har råkat få. Jag skulle kunna säga mera om detta, men för att vi inte alltför länge skall tvingas vistas i den artificiella miljön i det här huset skall jag nu sätta punkt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Föredrogs och hänvisades

Motioner

1975/76:149–166 till skatteutskottet

§ 6 Föredrogs men bordlades åter

skatteutskottets betänkanden 1975/76:18, 21 och 24

utrikesutskottets betänkanden 1975/76:4 och 5

utbildningsutskottets betänkanden 1975/76:5, 15 och 16

§ 7 Anmäldes och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkanden

1975/76:24 med anledning av propositionen 1975/76:55 om ändring i vallagen (1972:620) m. m. jämte motioner

1975/76:25 med anledning av propositionen 1975/76:23 om kommunal rösträtt för invandrare jämte motioner

1975/76:27 med anledning av propositionen 1975/76:75 om ändring i lagen (1972:625) om statligt stöd till politiska partier

1975/76:29 med förslag till offentliggörande av protokoll som förts vid sammanträden inom stängda dörrar med riksdagens kamrar

Nr 36

Fredagen den
5 december 1975

*Om arbetsbyte för
tjänstemän i statlig
och kommunal
förvaltning*

Skatteutskottets betänkande

1975/76:19 med anledning av propositionen 1975/76:16 om tillfällig ned-sättning av den allmänna arbetsgivaravgiften inom det inre stödom-rådet jämte motioner

Utrikesutskottets betänkande

1975/76:6 med anledning av propositionen 1975/76:43 om godkännande av konventionen den 10 april 1972 om förbud mot utveckling, fram-ställning och lagring av bakteriologiska (biologiska) vapen och tox-invapen samt om deras förstöring

Försvarsutskottets betänkanden

1975/76:14 med anledning av propositionen 1975/76:25 med förslag om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 såvitt gäller försvarsdepartementets verksamhetsområde

1975/76:15 med anledning av propositionen 1975/76:25 med förslag om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 såvitt gäller handelsdepartementets verksamhetsområde

Socialförsäkringsutskottets betänkanden

1975/76:13 med anledning av motion om översyn av statliga myndig-heters sjuklönesystem m. m.

1975/76:16 med anledning av propositionen 1975/76:45 om viss ändring i bestämmelserna om kostnadsfria och prisnedsatta läkemedel

Socialutskottets betänkanden

1975/76:19 med anledning av motioner om de homosexuellas situation

1975/76:20 med anledning av motioner om vissa abortfrågor

1975/76:22 med anledning av propositionen 1975/76:49 med förslag till lag om varningstext och innehållsdeklaration på tobaksvaror jämte motioner

1975/76:23 med anledning av propositionen 1975/76:25 med förslag om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 såvitt avser socialdepartementets verksamhetsområde

1975/76:25 med anledning av propositionen 1975/76:69 med förslag till lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97)

Kulturutskottets betänkanden

1975/76:20 med anledning av propositionen 1975/76:35 om ändring i lagen (1971:139) om försöksverksamhet i fråga om ordningen för vissa kyrkliga förrättningar

1975/76:21 med anledning av propositionen 1975/76:36 med förslag till lag om andra allmänna gudstjänster än högmässa, m. m.

1975/76:23 med anledning av propositionen 1975/76:38 om ändring i kyrkolagen

1975/76:24 med anledning av propositionen 1975/76:25 med förslag om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 i vad avser kulturändamål m. m.
1975/76:25 med anledning av motion om granskningen av stiftsnämnds förvaltning av kyrklig jord

Nr 36

Fredagen den
5 december 1975

*Anmälan av
interpellation*

Trafikutskottets betänkande

1975/76:10 med anledning av propositionen 1975/76:73 om kultur- och fritidsverksamhet inom handelsflottan jämte motion

Jordbruksutskottets betänkanden

1975/76:18 med anledning av motion om djurskyddslagens bestämmelser rörande aga av djur

1975/76:19 med anledning av motioner om handeln med levande djur och jakten på småfåglar m. m.

1975/76:20 med anledning av motioner om åtgärder för förbättrat djurskydd m. m.

1975/76:21 med anledning av motion om kontrollen av hundaveln m. m.

1975/76:22 med anledning av motioner angående vissa fiskefrågor

Civilutskottets betänkande

1975/76:5 med anledning av propositionen 1975/76:33 med förslag till lag om förvärv av hyresfastighet m. m. jämte motioner

§ 8 Anmälan av interpellation

Anmäldes och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 4 december

1975/76:73 av herr *Raneskog* (c) till herr försvarsministern om inventering av fornlämningar vid Remmene skjutfält:

I vår motion nr 1184 år 1975 gjorde vi bl. a. en framställning om "en så långt möjligt fullständig utredning om fornlämningarna inom Remmene nuvarande och tilltänkta skjutfält, däri ingående också de fornlämningar som bortförts eller skadats under skjutfältets tid".

Efter utskottsbehandlingen av sakärendet tillkom följande skrivning och beslut i riksdagen (FöU 1975:13): "Utskottet förutsätter att de fornlämningar som finns inom området konserveras och vårdas enligt riksantikvarieämbetets anvisningar."

Nu har ingalunda de militära myndigheterna beaktat eller respekterat detta riksdagens beslut.

Nr 36

Fredagen den
5 december 1975

*Anmälan av
interpellation*

1. Fornminnesinventeringen från riksantikvarieämbetet har icke blivit fullföljd.

2. En mängd nya fornfynd har framkommit och anmälts till både landsantikvarien i Älvsborgs län och riksantikvarieämbetet.

3. Militären har vid sitt tillträde av skjutfältet uraktlåtit att efterkomma riksdagsbeslutet, och riksantikvarieämbetet har ej fullföljt sin bevakningsuppgift.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr försvarsministern få framställa följande fråga:

Vilka åtgärder tänker försvarsministern vidtaga för att riksdagens beslut skall kunna fullföljas av såväl riksantikvarieämbetet som militären?

§ 9 Kammaren åtskildes kl. 15.50.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert